

Ставлення населення України до енергозбереження

Результати фокус-групових дискусій

**FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**

Київ 2015

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ ЦЕНТР УКРАЇНИ
NATIONAL ECOLOGICAL CENTRE OF UKRAINE

а/с 306, 01032, м. Київ, Україна
тел./факс: (044) 238 62 59
e-mail: necu@necu.org.ua
www.necu.org.ua

ПРЕДСТАВНИЦТВО ФОНДУ ІМ. ФРІДРІХА ЕБЕРТА В УКРАЇНИ
OFFICE OF FRIEDRICH EBERT FOUNDATION IN UKRAINE

01004, м. Київ, Україна
вул. Пушкінська, буд. 34
Тел: +38 (044) 234 00 38
Факс: +38 (044) 451 40 31
e-mail: mail@fes.kiev.ua
www.fes.kiev.ua

КИЇВСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ ІНСТИТУТ СОЦІОЛОГІЇ
KIEV INTERNATIONAL INSTITUTE OF SOCIOLOGY

вул. Волоська 8/5, Київ 04070, Україна
тел./факс: (044) 537 33 76
e-mail: office@kiis.com.ua
www.kiis.com.ua

Ставлення населення України до енергозбереження: результати фокус-групових дискусій

Це дослідження проведено Київським міжнародним інститутом соціології у рамках спільного проекту Представництва Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні та Національного екологічного центру України із вивчення ставлення населення України до енергозбереження, енергоефективності та атомної енергетики. Зміст документу є винятковою відповідальністю Київського міжнародного інституту соціології та Національного екологічного центру України та не обов'язково відображає погляди Представництва Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні.

ЗМІСТ

Вступ	4
РЕЗЮМЕ	5
Опис дослідження	7
РЕЗУЛЬТАТИ	8
1. Енергоефективність: уявлення та практики громадян	9
1.1. Оцінка ситуації в країні	9
1.2. Мотивація до енергозаощадження	10
1.3. Практики енергоощадливості: відомі та застосовувані	11
1.4. Альтернативи економному використанню енергії	15
1.5. Бар'єри для практик заощадження енергії.	16
1.6. Прийняття рішень у домогосподарстві	21
1.7. Інформація про заходи енергозаощадження: наявна та потрібна	23
1.8. Ставлення до підвищення тарифів	27
1.9. Сприйняття субсидування у контексті підвищення тарифів	30
2. Сприйняття державних програм у сфері енергоефективності	33
2.1. Відповідальність влади та громадян	33
2.2. Інформованість щодо поточних державних програм та ставлення до них	34
2.3. ОСББ: досвід та уявлення	38
РЕКОМЕНДАЦІЇ	41

ВСТУП

Україна - одна з найбільш енергонеефективних країн Європи та світу, що знаходиться серед лідерів з марнотратства у використанні енергії. Імпортуючи значну частку енергоресурсів та споживаючи надлишкову їх кількість, виникає цілий ряд економічних та геополітичних проблем, вирішення яких особливо гостро постає на початку кожного опалювального сезону. Одним із можливих шляхів вирішення цих проблем є підвищення рівня ефективності споживання енергії, зокрема у житловому секторі.

Житловий сектор України є вагомим споживачем природного газу в Україні: близько третини спожитих газових ресурсів припадає саме на нього. Загальний потенціал енергозбереження у житловому фонді складає 50%, що може дозволити економити сотні мільйонів євро щороку. При цьому, зростання тарифів на енергоресурси поступово знижує їх фінансову доступність для багатьох споживачів. І незважаючи на великий потенціал та додатковий стимул до енергозбереження у вигляді зростаючих тарифів, більшість енергоефективних проєктів не реалізується через низку бар'єрів: законодавчих, політичних, фінансових, інформаційних, культурних та інших.

Та чи є у населення розуміння, що воно споживає значну частку енергоресурсів? Чи українці вже економлять енергію? І чи володіють інформацією про найефективніші технології та практики енергозбереження, про доступні фінансові можливості? Для того, щоб відповісти на ці та інші суміжні питання, було проведене фокус-групове дослідження, метою якого було визначення цільової аудиторії та гіпотез для проведення кількісного соціологічного опитування. Результати дослідження можуть бути корисними для детального ознайомлення представниками органів влади, експертами та приймаючими рішення, громадськими організаціями та активістами для більш глибокого розуміння ставлення населення України до питань енергозбереження, задля проведення цільових інформаційних кампаній, а також адресування необхідних політичних та законодавчих змін.

РЕЗЮМЕ

Актуальність практик енергозаощадження

Підвищення тарифів на комунальні послуги (актуальне і очікуване) становить одну із найбільш актуальних проблем для домогосподарств на даний момент. Учасники вважають, що неспроможність оплачувати рахунки за електроенергію та газ призведе до масових несплат та/або соціального напруження.

У світлі підвищення тарифів, практики енергозбереження набули поширення серед учасників.

Головним мотивом до енергозаощадження є економія грошей на оплаті.

Головним (першим у переліку) бар'єром до впровадження заходів з енергоефективності у домогосподарстві є необхідність капітальних витрат.

Учасники демонструють зацікавлення у достовірній інформації щодо можливостей енергозбереження у домогосподарстві, підкріпленій прикладами, що включають вказання конкретних обсягів грошової економії.

Також учасники мають запит щодо обґрунтованості тарифів: їх структури, яка ситуація мала місце у минулому та як вона змінилася, а також адресування питань соціальної справедливості.

Субсидування сприймається як крок, що практично не полегшує громадянам адаптацію до нових тарифів.

Сприйняття державних програм

В цілому, ініціативи підтримки громадян місцевою чи національною владою сприймаються позитивно, викликають інтерес учасників. Більшості було невідомо про існування обговорюваних програм.

З іншого боку, досвід взаємодії із державною корумпованою бюрократією, а також певні уявлення про «підводні камені» фінансової сторони програм негативно позначається на готовності брати у них участь.

Програма компенсації 20% вартості негазових котлів була оцінена суперечливо. Основним недоліком є те, що відсоток компенсації не робить встановлення котла доступним за ціною.

Програма компенсації 40% вартості кредиту на заходи з енергозбереження для ОСББ. В цілому, програма викликала зацікавлення учасників, може стимулювати поширення ОСББ. Умови кредиту потребують роз'яснень. Дехто зі учасників вважає що саме умови кредиту є не вигідними для громадян; недоліком є неможливість задіяти не кредитні кошти і отримати компенсацію.

Програма співфінансування заходів з енергозбереження для багатоквартирних будинків місцевою владою та мешканцями. Програма сприймається частиною учасників як найбільш приваблива. Ризиками участі учасники вважали можливе затягування реалізації відповідних проектів через вимоги бюджетного процесу (необхідність закласти кошти у місцевий бюджет

заздалегідь), нав'язування підрядників з боку місцевої влади, чи інші маніпуляції, пов'язані із відсутністю офіційної структури - представника мешканців (наприклад відсутністю ОСББ).

ОСББ. Ставлення учасників до ОСББ було суперечливим. Як форма організації мешканців, учасники виділили ряд її переваг, проте успішність роботи залежить від добросовісності адміністрування. Учасники часто зауважували, що не мають організаційних ресурсів для організації та/або участі у роботі ОСББ.

ОПИС ДОСЛІДЖЕННЯ

Проведення фокус-групового дослідження (ФГД) було передбачено в рамках першого етапу дослідження ставлення населення України до енергозбереження та відповідних практик.

Метою даного етапу були:

- пошук цільових аудиторій та актуальних повідомлень для майбутніх інформаційних кампаній;
- збір гіпотез для опитування населення України кількісними методами.

У даному документі проаналізовано матеріали чотирьох ФГД, що мали місце у чотирьох населених пунктах України: місті Києві, місті Запоріжжі, місті Здолбунові (районний центр Рівненської області), та селі Новогригорівка (Миколаївська область)

Учасниками ФГД були жінки та чоловік віком 30-60 років, які у своїх домогосподарствах зазвичай приймають рішення стосовно капітальних інвестицій в облаштуванні житла, зокрема з метою підвищення енергоефективності (наприклад: встановлення теплозберігаючих вікон, лічильників, обігрівачів і т.д.).

Серед учасників були представлені мешканці як багатоквартирних (за винятком ФГД у с. Новогригорівка), так і приватних будинків (за винятком ФГД у Києві). Вік багатоквартирних будинків учасників - не менше 20 років, а деяких учасників у Києві - не менше 25 років.

ФГД відбулися 24-26 червня 2015 року.

РЕЗУЛЬТАТИ

1. ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІСТЬ: УЯВЛЕННЯ ТА ПРАКТИКИ ГРОМАДЯН

1.1. Оцінка ситуації в країні

Здебільшого, оцінки тенденцій суспільного розвитку в Україні були негативні. В усіх ФГД питання підвищення тарифів комунальні послуги було зазначене як одне з найбільш болючих для громадян в економічній сфері. (Докладніше – див. розділ «Ставлення до підвищення тарифів»).

Серед інших проблем, сукупність яких спричинює глибоку кризу в країні, були названі: значне підвищення цін, низькі зарплати та пенсії, скасування пільг, проблема безробіття, війна. Недоліком роботи уряду частина учасників вважає також відсутність стратегії розвитку країни, чи принаймні – недостатнє інформування громадян про неї з боку уряду.

«Не озвучені какие-то направления, приоритеты в промышленности, экономике. Действительно ничего нет. Все в ожидании каких-то инвестиций», Київ

«Как бы реформы приняли, да, что движемся к Европе, ну, а зарплату они не подняли», Запоріжжя

«Багато молоді працюють неоформленими тому, що в барах не хочуть хазяєва їх оформляти. Стаж у дітей не йде. Пенсії у людей – 1000, 1100 гривень, до півтори тисячі. Звичайно, з цінами на електроенергію, на газ, дуже тяжко людям виживати», Новоградівка

«Морально важко те, що війна йде. Це дуже важко пережити», Новоградівка

«Не озвучені какие-то направления, приоритеты в промышленности, экономике. Действительно ничего нет. Все в ожидании каких-то инвестиций»

Разом із тим, учасники часто узагальнено вказували, що незадовільною є робота усіх гілок влади. Корумпованість органів влади різного рівня, недотримання законів у державі часто називалися однією із ключових причин суспільних проблем при обговоренні різних тем ФГД.

Серед позитивних змін названі початок реформ в освіті, в медицині (одиночно).

Учасники також відзначали, що зусилля народу та представників влади є спрямованими у різні сторони: дії влади спрямовані на покращення свого, а не суспільного благополуччя:

«Народ товкає, а влада робить все одно не те, що треба. Тільки для себе», Здолбунів

«Я считаю, что у нас везде во всем обманывают. Хотим этого, не хотим, они будут делать все, что им интересно: правительству, а не нам», Київ

Деякі з учасників серед значних досягнень українського суспільства вказали набуті навички в об'єднанні зусиль.

«Я думаю, що в правильному... від людей то залежить, звичайно, ми вміємо консолідуватися, а от політиків їхня задача консолідуватися, тоді буде все добре», Здолбунів

1.2. Мотивація до енергозаощадження

Висловлювання щодо мотивації до енергозаощадження, як спонтанні, так і висловленні при обговоренні відповідної групи питань, вказують, що домінуючою мотивацією до заощадження енергії є економія на оплаті послуг.

«Только способ сэкономить. – На первом месте», Київ

«К сожалению, да, только финансовая. У меня нет глубоких мотивов по поводу сбережения мирового океана, там, ресурсов мировых», Запоріжжя

Разом із тим, мотив збереження природи є важливим, хоч і не найпріоритетнішим, для деяких учасників.

«У меня больше об окружающей среде. Насколько мы расходует, я вижу, насколько окружение расходует безалаберно», Київ

«Раньше мы, может быть, и заботились об экологии. А сейчас о нас никто не заботится. Я стараюсь в первую очередь сэкономить свой бюджет. Но я, допустим, не загрязняю атмосферу. Пластик я бросаю в мусор отдельно. У нас в подъезде специально стоит ведро, куда мы лампочки и батарейки выбрасываем», Київ

«Важно, да. В таком загрязнённом городе, в котором мы живём, очень важно», Запоріжжя

Разом із тим, частина учасників вважає, що мотив збереження навколишнього середовища може стати більш актуальним для людей у разі його просування:

«Чтобы люди понимали, что это такое, то им надо как-то показать, объяснить... - Этому надо учить, показывать последствия», Київ

Енергонезалежність як елемент державної безпеки також мотивує лише деяку частину учасників (ймовірно, дещо більш політично активних, патріотичних). Частина учасників, натомість, вважають, що більш значущими у цьому сенсі могли би бути зусилля з енергозбереження у промисловості .

«Устаревшие технологии потребляют очень много энергии. И руководители наших предприятий даже не думают эти технологии совершенствовать, чтобы сэкономить и чтобы безопасность страны повысилась. Там бы было больше вклада. А у нас вклад действительно очень маленький», Київ

1.3. Практики енергоощадливості: відомі та застосовувані

На рівні домогосподарств, учасники відзначали наступні способи зменшення оплати за комунальні послуги (у відповідності до домінуючої мотивації):

Встановлення негазових бойлерів у квартирах, або котлів - у приватних будинках (на дровах чи пелетах). Слід зауважити, що оцінки реальної економії грошей внаслідок таких кроків були суперечливими.

«Друзья в частном секторе живут и они вот, меня, конечно, удивило, они сказали, они будут котёл газовый изымать и будут ставить на твёрдом топливе...», Запоріжжя

«Трошки економніше. Но дрова теж кажуть дорогі, то не знаю як там далі», Здолбунів

«Ми плануємо перейти на електричний обігрівач води, тому що газовий виходить дуже дорого на зиму», Новогригорівка

Встановлення лічильників на різні типи послуг та різні режими надання послуг.

«Двухзонные счетчики, которые считают по одному тарифу ночью, по другому – днем. Есть счетчики на горячую воду, которые считают расход горячей воды при достижении какой-то температуры», Київ

«Пока не поставила в прошлом году счетчик, я не знала, что такое экономия»

«Пока не поставила в прошлом году счетчик, я не знала, что такое экономия», Київ

Встановлення теплоефективних вікон. Для деякого із мешканців старих будинків досить гостро стоїть питання заміни вікон (внаслідок їх старості). Роз'яснення і заохочення щодо вибору більш теплоефективних рішень було би актуальним у цьому випадку. Крім того, заміна вікон, на думку учасників, дає також інші переваги, зумовлені нюансами конструкції: ізоляція від пилу, легкість миття, ізоляція від шуму.

«Дом 80-го года. И как бы окна уже потихоньку деревянные рассыхаются. Они изжили себя», Київ

Зменшення споживання електроенергії (вимикання світла, зменшення використання електроприладів, напр., електрочайників, мікрохвильової пічки, компресорів для подачі води на присадибні ділянки, бойлерів), зокрема встановлення енергозберігаючих ламп, світлодіодів:

«Если воду я еще кипячу, крылья я уже в духовке электрической не запекаю. - Вынес чайник и подарил его. - Если у меня ручная стирка, то я в машинку не кладу, я себе воду грею в чайнике. Допустим, покупать ребенка в ванночке, я воду стала греть: нагреваю воду на газу и ребенка купаю», Київ

«Ми поставили ці енергоощадні, воно, звичайно, дав свій ефект, але тепер от світлодіодні. Так думаємо як би то зібрати», Здолбунів

Дехто зауважував, що енергозаощаджуючі люмінесцентні лампочки є небезпечними для здоров'я:

«Там, где спишь, нельзя их употреблять. Я не помню причину, но везде пишут. В бытовых помещениях: кухни, санузлы, коридор – да. А там, где спишь, оно плохо влияет – они ртутные», Київ

Зменшення споживання газу (при приготуванні їжі; в опалювальних системах – переривання часу роботи на день або на ніч; при використанні газових колонок у квартирах).

Зменшення споживання води: холодної та гарячої (централізоване постачання, або із використанням скважин і насосів).

«У нас регулируется. 6 литров, а дальше не регулируется, не уменьшает. И я тоже накидала в бачок бутылок

полулитровых. И теперь у меня вместо 6 литров сливает 4,5 - Раньше воду для питья я фильтровала в кувшине. Сейчас муж приносит из бювета. Мелочь, а...», Київ

«На воду есть такое приспособление на кран», Запоріжжя

«Ванну набрать себе, полежать, допустим, это уже нельзя себе позволить», Запоріжжя

«Тепер менше качаємо», Новоградівка

«Ванну набрать себе, полежать, допустим, это уже нельзя себе позволить»

Встановлення регуляторів температури на батареї опалення. Проблемою мешканців багатоквартирних будинків, є неможливість заощаджувати на теплі, навіть встановивши регулятори, оскільки оплата нараховується за площу.

«Ты ж его ставишь, но все равно ты никоим образом не уменьшаешь свою оплату», Київ

«И там евробатареи с регулировкой относительно тепла. - платежи же ж приходят по квадратуре. Там же не по счётчику всё идёт», Запоріжжя

Зменшення опалювальної площі (у приватних будинках, за наявності лічильників).

«Три кімнати, дві кімнати лишніх закривають, роблять на мінімум, оставляють в одну і вісім чоловік в одній кімнаті живуть. От це вам економія. - на мінімум пустити, щоб вода циркулювала, щоб не замерзла. От це такі варіанти ще», Здолбунів

Встановлення лічильників тепла у багатоквартирному будинку. Учасники згадували також, що лічильник тепла є дорогим приладом, тому його встановлення виправдане у разі колективного користування (на під'їзд). Зазначалося, що у старих будинках це не завжди можливо з технічних причин (не дозволяє електрична розводка).

«Счетчик на отопление сам по себе дорог - он стоит 4000 грн», Київ

Зовнішнє утеплення будинку, квартири (пенопластом). Бар'єром виступає необхідність придбати лічильник, що економія у цьому випадку матиме місце тільки за наявності лічильника. Зазначено, що таке рішення є достатньо витратним, зокрема для кутових квартир.

Задля збереження тепла можуть застосовуватись відображувачі тепла за батареями.

«Самое глобальное – пенопластом обклеить наружные стены. Пока не поставил себе счетчик на отопление, то зачем оно надо, - это цена второй квартиры будет», Київ

Встановлення автономного опалення. У Запоріжжі учасники нарікали не те, що, на відміну від інших міст України, таке неможливо у Запоріжжі.

«Автоматическое отопление, которое устанавливается. Допустим, в частном секторе возможно. Но, опять же, это нужно отключиться от газа у государства», Запоріжжя

«Самое глобальное – пенопластом обклеить наружные стены. Пока не поставил себе счетчик на отопление, то зачем оно надо, - это цена второй квартиры будет»

Отримання енергії із альтернативних джерел (енергія вітру, сонця тощо).

«Вот есть предприятие (как-то читал), «Атмосфера» называется. А они занимаются установлением систем на частные дома. Можно и на многоквартирные, просто вопрос в стоимости; за счет солнечной энергии идет автономное обеспечение теплом», Київ

«Крыши сейчас делают, вставляют какие-то, ну, я не углубляюсь, я только слышала, солнце набирает тепло в эти пенопласты, именно на крышу кладётся это, вместо, ну... И получается, что прогревается дом», Запоріжжя

У приватних будинках - **відновлення практик опалення пічкою.**

«Многие сейчас печки начинают строить. Печки обычные, как раньше жили, многие начинают строить. Запасаются дровами», Запоріжжя

Додатково, учасники згадували про можливість **звернутись по державну субсидію.**

Зауважено, що основна частина витрат - це оплата опалювання. У багатоквартирних будинках це оплата послуги, у приватних - оплата відповідних енергоносіїв, за допомогою яких опалюються будинок (газ, дрова, палети, електроенергія).

Було зазначено, що тенденція до підвищення тарифів буде стимулювати частину громадян – мешканців приватних будинків - до комбінування різних способів опалення будинків, та експериментів, спрямованих на оптимізацію таких витрат.

«В мене котел на газу і на електриці. Тобто, в мене, наприклад, настільки навіть в тому році, навіть п'ять років, я не платила стільки газу, як там в селі платили по тисячі, з тим старим котлом. В мене було 250», Здолбунів

Дехто зауважував, що на даний момент витрати його/її домогосподарства є на мінімальному (мінімально комфортному) рівні, і подальші кроки із економії ресурсів неможливі.

«Куда дальше я могу экономить? Это будет не жизнь, а существование», Київ

«Куда дальше я могу экономить? Это будет не жизнь, а существование»

1.4. Альтернативи економному використанню енергії

Учасники припускали, що такий рівень тарифів може призвести до зростання випадків шахрайства з боку споживачів енергії, маніпуляцій із лічильниками чи засобами опалювання (наприклад, через додавання секцій батарей в квартирі).

«Одному человеку действительно интересно что-то экономить, и он знает, что можно не пользоваться электрочайником, а просто в кастрюльке кипятить. А другому скажут, что к тебе придет Петро и посмотрит, сколько у тебя на счетчике. Ты ему дашь половину, он аккуратненько снимет счетчик, отматает и обратно повесит», Київ

«Но у меня есть несколько знакомых, которые имеют доход огромный, покупают и животных по тысячу долларов котов, но они купили магниты в том году за 300 гривен, два магнитика, поставили на газовый счётчик и прекрасно себя чувствуют. И говорят, если придут ко мне проверять, я скажу, что, у меня, да, мало намотало, потому что у меня утеплённый дом пенопластом, и вон буржуйка есть, покажу всё на свете и никто ко мне не придерётся. А вторые мои знакомые говорят, что будут вызывать какого-то с газового этого, чтобы отматывал газ. И предложили мне. Но моя мама категорически против таких мер и я не могу тоже», Запоріжжя

Також зазначено, що люди можуть бути змушені вибирати, за який тип послуг вони зможуть собі дозволити сплатити:

«Будем платить только то, что могут отрезать», Київ

Також може мати місце вибіркова економія:

«Свет я еще могу экономить, то воду я уже экономить не могу. Пусть это грубо звучит... Не знаю, при коммунизме воду особо не экономили, и экология была прекрасная! Никто не жаловался», Київ

1.5. Бар'єри для практик заощадження енергії.

На рівні домогосподарств, найбільш вагомим бар'єром для запровадження заходів енергоефективності учасники називають **значну суму необхідних капітальних витрат та значні терміни окупності вкладень**: вартість обладнання – бойлерів, лічильників; вартість вікон та їх встановлення, робіт із зовнішнього утеплення тощо.

«Установка сейчас счётчика газового, я столкнулся непосредственно, - шесть тысяч гривен... - Это, в принципе, бюджет оплаты газа где-то в течение 2-3 лет. Какой мне резон отдавать им сразу эти деньги, а потом ещё платить по счётчику. Зачем?», Запоріжжя

«Я утеплил бы стены, но у нас нет [возможности]. Сейчас ни у кого нет возможности», Запоріжжя

«Я сьогодні зранку слухав по телевізору, під Києвом 8000 доларів ці батареї стоять. Для нас просто це неможливо зараз. За скільки окупиться невідомо», Здолбунів

«... Не знаю, при коммунизме воду особо не экономили, и экология была прекрасная! Никто не жаловался»

Серед прийнятних термінів окупності вказано: півроку, рік, три роки.

Крім того, це може бути психологічно складно – зважитись на капітальні витрати грошей, часу і зусиль.

«С газового котла перейти на вот этот, что дровами, углём топится. Но я этого не хочу, это опять надо будет всё это переделывать и это всё время и нет желания», Запоріжжя

Значущим бар'єром для практик енергозаощадження для мешканців багатоквартирних будинків є те, що за існуючої інфраструктури – відсутності лічильників тепла, - **зусилля із економії енергії часто не призводять до економії коштів**. Також постачальник послуг може нерационально використовувати енергію, а споживач не має можливості вплинути на це, навіть, якби був замотивований.

«Поэтому нет смысла думать об этих утеплениях внешних...», Київ

«Обычно у нас каждый год открыты окна зимой. Дом теплый. Но в этом году так топили плохо, что подключал калорифер», Київ

«Когда частный, когда полностью можно контролировать, и с мобильного включить котел. Но в этом многоэтажном доме, где твоя квартира, не так», Київ

«Хорошо, я утеплил, я как на квартире, поменял окна, утеплил стены, а платежи то придут те же самые», Запоріжжя

Для частини учасників перепоною до більш наполегливого енергозбереження була незначна, на їх думку, сума економії, задля якої потрібні доволі значних капітальні вкладення.

«Я понимаю, если можно было наполовину сократить расходы. Ну, сократишь ты на 50-100 грн», Київ

Опосередковано, **невідповідність нарахування оплати**, а також **неналежна якість послуг** постачання води та електроенергії так само мають демотивуючий ефект:

«Есть еще проблема с горячей водой. Когда ее отключают, то кидают по этой трубе холодную. Но счетчик мотает, как горячую», Київ

«Регулируют тепло, это когда батарея очень горячая и ее надо уменьшить. А вот если у нас батареи еле-еле теплые. Иногда ложишь – и на градуснике 27 градусов. Так зачем мне тогда вот такой клапан, когда и так нечего. Если 27 градусов в батарее, в комнате в лучшем случае 18 градусов», Київ

«О какой экономии может идти речь, если мне, чтобы пошла горячая вода надо полчаса ее спускать. Какая может быть экономия?», Київ

«Если б повысилось качество услуг. Если бы сказали, что горячая вода, ты открыл, будет горячая, но норма потребления будет не 10 кубов, а 5. Если, допустим, свет тоже. Если качество будет соответствовать каким-то нормам и критериям, то тогда люди могут в этом плане. - Да, если бы поднялось качество, была нормальная цена», Київ

«Обычно у нас каждый год открыты окна зимой. Дом теплый. Но в этом году так топили плохо, что подключал калорифер»

«Взагалі у нас центральне опалення і воно взагалі зимою не гріє», Здолбунів

Важливою перепорою дехто із учасників вважає **складнощі організації** спільного розв'язання проблем мешканцями будинку, в рамках ОСББ чи поза ним: громадяни часто не мають навичок, досвіду, зацікавлення. Також проблемною сферою є взаємодія із ЖЕКами. Докладніше – див. розділ «ОСББ: досвід та уявлення». Подібні проблеми мають місце між сусідами у селі (Новогригорівка):

«Если мы говорим за многоквартирный дом, коммуникации принадлежат не тебе, а кто там? ЖЭК, ОСББ отвечает. То только можно что-то делать с их участием», Київ

«Справа в тому, що коли хотіли провести воду, то на вулиці люди не зійшлися – одні хотіли одне, а інші друге», Новогригорівка

Зауважено, що державні програми із встановлення лічильників є малоефективними: мають місце значні черги:

«А тот, что по государственной программе – ждите. Когда-нибудь придёт ваша очередь», Запоріжжя

У випадку якихось конкретних приладів гіпотетичним бар'єром може бути переконаність у його шкоді здоров'ю:

«Какое-то вредное для здоровья. Или какая-то радиация от него идёт плохая или какое-то поле плохое, тоже по медицинским соображениям», Запоріжжя

Для деякого з учасників економія призводить до побутового дискомфорту.

«Это занимает больше времени [чайник на газу кипятить]», Київ

На надіндивідуальному рівні, значущим бар'єром для відповідних практик є також відчуття відокремленості державної влади від парадигми енергозаощадження.

Важливо знати, що як комерційна, так і державна промисловість працюють у рамках цієї парадигми.

«Энергосберегающие технологии дали бы большой эффект. Но почему-то никто не вкладывает денег. Зачем это им надо? Они прекрасно себя и так чувствуют», Запоріжжя

Також учасники вважають необхідною модернізацію та оптимізацію роботи інфраструктури, що має здійснюватись державою чи місцевою владою. На думку деякого з учасників, ця складова є, можливою, за економію енергії у побуті.

Публічні, прозорі та ефективні кроки влади у цьому напрямку можуть стати значущим додатковим стимулом для того, щоби громадяни відчували, що їх участь в енергозаощадженні є важливою, виправданою, та почали активно та свідомо застосовувати енергоощадні підходи.

«Просто какая-то бесхозяйственность, когда у нас жарко почему-то, обязательно включают эти батареи, они как ненормальные пашут; когда холод невероятный, они еще не включают их», Київ

«При таком подходе государства к экономии, к экологии, вы меня простите, что может сделать, допустим, даже все жители города Запорожья экономят будут воду, а «Запорожсталь» она, в принципе, использует за одну смену только такое количество воды», Запоріжжя

«Вот эти разовые «закрывайте двери», «выключайте свет» – это смешно... Экономия - три копейки», Київ

«Половина тепла уходит на трубы. На любой теплотрассе зимой чуть ли не трава растет, потому что греет землю. Т.е. должны быть пластиковые трубы, которые утепленные, не отдают тепло не понятно куда. При этом масса вариантов может быть. Можно поставить на дом свой нагреватель воды, который греет для этого дома и не греет все коммуникации, которые там. Опять же утепление домов цельное, потому что то, что каждый что-то тулит – это...», Київ

«И люди бы в этом тоже частично участвовали. Вот такие должны быть вещи, которые реально могут изменить... Если взять государство, то у нас все процессы, технологии устаревшие. И они потребляют очень много энергии. Вот это все надо поменять в общегосударственном масштабе», Київ

«Все время она еле теплая [батарея], всю зиму, много лет», Київ

«Вот эти разовые
'закрывайте двери',
'выключайте свет' –
это смешно...
Экономия - три
копейки...»

Відсутність чіткої комунікації (з боку держави), що орієнтувала б зусилля громадян на певну значущу ціль, на даний момент є також перешкодою для практик заощадження:

«Чтобы человек экономил, у него должны быть идея какая-то, он должен к чему-то стремиться. Человек должен сначала знать, что если вот здесь можно сэкономить, то у нас, например, вот там что-то будет лучше», Київ

Частина учасників вважають також, що **заклики до економії енергії не є справедливими**, якщо стосуються тільки населення. Вважають, що більш значущими у сенсі енергетичної безпеки держави є оптимізація витрат енергії комерційною промисловістю.

«Мне кажется, население потребляет 15% всех энергоресурсов, если я правильно цифру назвал», Київ

«Мне кажется, население потребляет 15% всех энергоресурсов, если я правильно цифру назвал»

Згадано, що віялові відключення енергії та перепади напруги у мережах мали наслідком **матеріальні втрати домогосподарств**, що негативно впливає на сприйняття зусиль держави щодо енергозбереження, та мотивацію громадян:

«А по Киевской области, где дачи и пр. в селе, там по графику. Допустим, 5 часов в день нет электричества. Вот они ощутили. - Растаявшие холодильники, сломанные. - Сколько техники у людей полетело», Київ

Додатково, серед бар'єрів було названо **бюрократичні перепони** для індивідуальних зусиль громадян: необхідність дозволів, податків на використання альтернативних джерел енергії.

«Взял кредит и поставил себе солнечные батареи. Ну, так чтобы это всё запустить он потратил знаете сколько времени? Где-то год или полтора он побегал по инстанциям, собирал вот эти закорючки чиновников. Вот только когда он это всё сделал, вот только тогда смог внедрить. То есть, у людей есть желание. - Но государство опять же не даёт возможности - Мой же такой приятель поставил ветряк. На Ореховку как ехать, было дело. Всё, у него домик хороший. И тем более там такая местность и всё остальное. Пришли проверяющие, а платит налог, а платит то. За что платит? За то, что он дуёт?», Запоріжжя

«дивиться, якщо облаштовувати автономне опалювання, воно починається з чого? Починається з ходіння по інстанціях. З того, що треба дозвіл міської ради, почнемо з того, да, потім проект. Ну, я мовчу, що це все кошти. Але, допустимо, в мене є 30 тисяч і я маю кошти з чим йти. От, можливо, як би не було от тих всіх складностей,

а ти собі маєш кошти, звернувся напряму і ти знаєш, що в тебе бігом це за два тижні зроблено...» Здолбунів

Як способи ефективних централізованих способів економії енергії та ресурсів, учасники наводили приклади закордонних практик: опалення відповідно до пори дня, обмеження споживання послуг, за які не сплачено; нормоване споживання; підвищена оплата за споживання понад норму.

«Счетчики вне квартиры. Закончилась вода. И неважно, в какое время, все – ее просто нет. Пока ты не оплатишь как телефон карточку... - В Австрии дозированная подача душа: полведра вылилось на голову - и все. Следующие полведра через полчаса», Київ

«Потребляешь до определенного – одна цена, свыше – это уже дороже. Но хотя бы если бы они нормальную норму сделали, что ты потребляешь, например, на человека какой-то процент, чтобы он нормально мог пользоваться, а не так, что он пытается, боится чуть больше», Київ

З іншого боку, наводилися приклади, що подібне нормування в Україні є несправедливим:

«Сто кіловат одна ціна, а 50 кіловат електроенергії треба більше заплатити, ніж та людина заплатила за 100 кіловат. То є справедливість? Нема. Бо її от там зверху немає», Здолбунів

1.6. Прийняття рішень у домогосподарстві

У ході фокус груп було виявлено кілька сценаріїв прийняття рішень у середині родини.

Спільне прийняття рішення. Частина учасників ФГД описували ситуацію прийняття рішення у родині як «обопільний процес», «рішення сімейної ради», якому беруть участь компетентні члени домогосподарства: подружжя, часом - батьки подружжя. У цьому випадку має місце сімейна розмова, на якій одна зі сторін викладає аргументи, наприклад, наводить обрахунки потенційної економії. Можуть також бути наведені приклади з досвіду інших родин і розглядатись варіанти рішень, що існують на ринку. Ініціатором розмови може бути як член родини, що сплачує рахунки (часто - дружина, інколи - бабуся), або ж той, хто почувається відповідальним за фінансове благополуччя родини та/ або цікавиться

технічною стороною справи енергозаощадження (часто- чоловік).
Рішення приймається у процесі порівнянн варіантів та обговорення.

«Возникла идея: давайте поменяем окна. Никто не против», Київ

«наверное, всё-таки мама, больше, да. Я приучаюсь к этому тоже. Всё сложно», Запоріжжя

«Я принимаю решения только с чоловіком, бо він в мене будівельник, спеціаліст. - Приймали всі. Ну, була мама, батько, чоловік, я брат», Здолбунів

«Я плачу комунальні. рахунки то мама нараховує все. Да, заповняє ці книжечки», Здолбунів

Практично одноосібне прийняття рішення. У сім'ях, де одна зі сторін «не втручається» у справи, пов'язані із утриманням будинку має місце ситуація самостійного вибору. У цьому випадку рішення може бути прийняте як господарем, так і господинею дому. Господар може почуватись більш компетентним щодо технічних характеристик існуючих варіантів, або ж в цілому, вважати, що прилади для дому – це його сфера експертизи.

Господиня може брати на себе рішення у тому випадку якщо господар не має можливості (багато працює і втомлюється, довго відсутній вдома) брати участь у процесі, чи бажання вивчати варіанти, відчувачи що його частина завдання – профінансувати купівлю.

Часто господиня, що приймає рішення, може керуватись не тільки аргументом економії грошей.

«У нас вообще если бы муж, да, принёс какой-то прибор, то я, во-первых, сначала бы... Да, или принёс идею, сначала первое, что бы меня интересовало, законность этой идеи. Потому что дрожат, когда кто-то приходит тоже не хочется. А вообще эту идею мы бы рассмотрели, я думаю, что я бы приняла решение об установке этого прибора», Запоріжжя

Може мати місце вирішальний аргумент, який підсилює аргумент економії, або й переважає заперечення проти надмірних капітальних витрат, наприклад, стану здоров'я дитини:

«А это не обсуждалось. В большой комнате у нас. Окна у нас, в принципе, стояли деревянные, добротные, но когда холодная зима, оно сифонило ужасно. Потом у нас родился

ребенок. То я в целях экономии, чтобы не тратиться на лекарства.», Київ

Природним чином, такий спосіб прийняття рішень притаманний частині людей, що проживають самі.

«Я бы просчитала, допустим, изначально, естественно, будет это экономия или нет и за сколько времени это окупится», Запоріжжя

Прийняття рішення разом із не-членами домогосподарства. Має місце, коли літні люди, що проживають самі, користуються з поради рідних (дорослі діти) чи компетентних знайомих.

«Может, с какими-то специалистами посоветовалась, ну, в плане как бы возможно ли такое», Запоріжжя

Можлива також ситуація, коли рішення про «модернізацію» житла батьків, що проживають окремо, приймають або стимулюють дорослі діти, та беруть на себе його реалізацію (повністю або частково).

1.7. Інформація про заходи енергозаощадження: наявна та потрібна

Головними джерелами інформації про засоби енергозбереження для учасників був інтернет, телебачення (тематичні програми, соціальна та комерційна реклама), та друзі/ родичі/ знайомі. Додатково, інформація може бути отримана із радіо (національні канали, Здолбунів), із відкритих дошок оголошень, бігбордів, де поширюють інформацію постачальники енергозберігального обладнання. Однично: ефективним центром інформації названа місцева бібліотека.

«Заходишь на сайт Синоптик. У тебя мгновенно реклама, как сэкономить то, как не заплатить это», Київ

«Люди ж об этом только и говорят сейчас, поэтому друг другу и советуют и так далее, делятся», Запоріжжя

«Як мали тарифи підвищити, то вони ж по всім каналах крутили, що треба енергозбереження. І як лічильники ставити раз показували», Здолбунів

«Бібліотека є великим інформаційним центром... - Доклади робити, запрошувати фахівців, які можуть донести людям цю інформацію», Здолбунів

Учасники відзначали, що інтернет є джерелом будь-якої необхідної додаткової інформації. Разом із тим, дехто наполягав на тому, що частина із рекламованих в інтернеті приладів енергозбереження є неефективними, а постачальники – недобросовісними, тому не кожним відомостям з інтернету варто довіряти.

«Я просто там уже не лажу, потому что я понимаю, что это все...», Київ

«Я в Интернете так смотрю, мелькает что-то, что купи какой-то приборчик и ты сэкономишь. Но я в это не сильно верю», Запоріжжя

Частина учасників відзначала, що найбільш вартою довіри є інформація отримана від знайомих, що мають досвід застосування тих чи інших підходів до енергозбереження, чи відповідного обладнання. Зазначено, що такого роду позитивні відгуки чи власний досвід «тестування» обладнання чи підходу можуть найбільше сприяти зміні власної поведінки.

«Ты «на шару» попользовался, либо ты услышал, что сосед сказал «я поставил»», Київ

«Не знаю, проверитъ это, что оно действительно экономит», Запоріжжя

«Я доверился бы, ну, информацию получил, к примеру, от знакомых людей. Не из Интернета, не из телевизора, а люди, которые уже поставили, действительно, и говорят, что вот пользуемся и оно окупается», Запоріжжя

Дехто вважав, що прийнятним способом доведення інформації для людей є збори та особисте спілкування (мешканців будинку, сусідів у приватному секторі, селах).

«Неплохо собрание такое провести и поговорить», Запоріжжя

«Закон принят, то должны принести почтальоны и уведомить каждого человека об этом. Или у нас тут есть прямо перед носом сельский совет, который должен собрать людей, рассказать информацию», Новоградівка

Соціальна реклама енергоощадливості. Загалом, такої реклами, на думку учасників, небагато. Дехто зауважував, що помічав соціальну рекламу даної тематики: плакати у метро, маршрутках, біл-борди,

реклама на телебаченні, на радіо, на прибудинкових дошках оголошень.

«Была в метро социальная реклама, что типа – закрывайте двери... - По радио тоже говорят все время: утепляют окна, утепляют двери», Київ

«Як мали тарифи підвищити, то вони ж по всім каналах крутили, що треба енергозбереження. І як лічильники ставити раз показували», Здолбунів

Мешканці с. Новогригорівка від коментували, що практично не стикались із такою рекламою.

В цілому, учасники вважають її актуальною, корисною. Повідомлення такої реклами сприймаються, здебільшого, як релевантні. Частина учасників зазначала, що ця реклама вплинула ні їх поведінку.

«Мы лично приняли меры к экономии такие как контролируем свет, выключаем везде, ходим, воду стараемся закрывать лишний раз... Думаем утеплить дом... я смотрела рекламу по телевизору и я после этого начала экономить так», Запоріжжя

«Мы лично приняли меры к экономии такие как контролируем свет, выключаем везде, ходим, воду стараемся закрывать лишний раз... Думаем утеплить дом... Я смотрела рекламу по телевизору и я после этого начала экономить так»

Менш релевантними такі повідомлення є для частини учасників, які покладає відповідальність за економію енергії на державу та промисловість.

Надійні джерела інформації. Учасники відзначали, що вартими довіри джерелами відповідної інформації можна вважати ЗМІ із поважною репутацією (телеканали, інтернет-ресурси), міжнародні організації, ініціативи активістів, що працюють у цій сфері (хоча мало хто може згадати приклади).

Зазначено, що умови для роботи громадських ініціатив в Україні є несприятливими унаслідок корупції.

Серед відомих учасникам ГО у Здолбуніві названо аналітичний центр розвитку міста «Зеон»:

«Вони як би впроваджували проекти по энергоэффективности і энергоощадности в таких, як сказати, закладах і культури, от будинок культуры районный, і, по-моему, в медицине, і до нас вони приходили теж, приносили, розказували про себе», Здолбунів

Ресурси постачальників послуг оцінені суперечливо (наприклад, «Київенерго»): дехто вважає їх джерелом достовірної інформації, дехто - зацікавленими у максимізації власних прибутків.

«Или, допустим, от них письмо или уведомление какое-то приходит, где рассказано что они предлагают. Ну, как бы им бы доверяла б я больше, допустим, чем обычным каким-то рекламным буклетам», Запоріжжя

Однак, вказано, що «платіжки» можуть бути зручним відповідної носієм інформації:

«Должны на платёжках вот этих, что они присылают, да, с другой стороны, как бомбоубежища нам писали, а там должно быть как экономить всё», Запоріжжя

Зміст повідомлень. Частина учасників вважає, що найбільш наглядним і переконливим способом заохочення громадян є подання прикладів із конкретними розрахунками, стислих та наочних, що включали б порівняння цифр щодо споживання та оплати послуг у рамках різних підходів до енергозаощадження.

«Для меня работает информация, по которой я сам могу принять решение, но мне дается какой-то сравнительный анализ. Если была бы распечатана табличка и написано, что использование такой-то лампочки – это такие-то затраты, использование такой-то лампочки – такие, и экономическая эффективность доказана, то я бы сам принял для себя решение», Київ

«Если это что-то новое, которое ты не знаешь как будет работать именно у тебя в доме или в квартире, то есть, он должен быть универсальным. Правильно, должна быть реклама тогда хорошая бать...», Запоріжжя

«А вообще было бы идеально, если бы кто-то пришёл ко мне домой и всё бы рассказал где, как можно. – А буклетик? - Если бы там были приведены конкретные цифры и я бы видела, что это экономно, то я бы воспользовалась, мне кажется, такой услугой», Запоріжжя

Для деякого з учасників критично необхідною є інформація про те, наскільки законними є ті чи інші способи заощадження енергії.

«Если это будет какое-то частное предприятие, например, буклетик, да, принесли. Ты молодец, установил и к тебе пришли через месяц сказали, что плати штраф.»

должно быть законно, чтобы потом не было никаких неприятностей», Запоріжжя

Було зазначено також, що найбільш переконливим є досвід людей, які користувались різноманітними підходами.

1.8. Ставлення до підвищення тарифів

Ставлення до підвищення тарифів на газ та електроенергію є негативним із боку абсолютної більшості учасників. Так само, як і до очікуваного у подальшому підвищення.

«Це програма на знищення нашого народу. Взагалі, ми в шоці. Як наша держава могла спочатку підняти ціни, а не зарплати і пенсії?», Новогригорівка

Серед пов'язаних із тарифами коментарями, висловлюваних спонтанно на початку ФГ дискусій, були наступні: подібні тарифи призведуть до масової несплати за енергоємні комунальні послуги, за поточного рівня зарплат і пенсій; такий крок також названо ризикованим у зв'язку із можливим соціальним вибухом.

«Закончиться тем, что люди просто перестанут платить за все, потому что будет не с чего», Київ

«Они не только газ, они дальше всё будут повышать, пока их не пристрелят. - Надо же зарплаты повышать», Київ

«Сумма неплатежей будет такая, что по большому счёту страна не сможет всех отключить... - Половина знакомых моих, ну, как половина пенсионеров, вдов я имею в виду, не буду говорить мужчины ещё работают, девчата вообще никто, они уже не платят», Запоріжжя

«А чого наші зарплати не математично обгрунтовані? Ну, це як би велике, ну, розчарування в людей, в суспільстві. Тому що це просто люди не можуть, ну, не можуть вижити при таких тарифах», Здолбунів

«Вся пенсія, вся зарплата піде для того, щоб заплатити за світло і за газ. А жити за що людям?», Новогригорівка

Серед позитивних змін у сфері тарифікації було відзначено диференціацію оплати за опалення залежно від сезону.

«Из хороших новостей то, что стали дифференцировать платежи. Мы не платим за отопление в не сезон. Это

ощутимо. Если у меня 1100 грн. – это коммунальные платежи где-то в месяц, то сейчас я заплатил 480», Київ

Більшість учасників зазначає, що інформування населення про структуру тарифу не може змінити їх ставлення до підвищення останніх. Проте інколи учасники усе ж були зацікавлені у відповідній інформації.

Єдиною дієвою формою пом'якшення тягаря тарифів учасники вважають підвищення зарплат і соціальних виплат.

«Мне кажется, вот это единственное повышение зарплаты, повышение социальных выплат людям. Потому что больше по-другому никак», Запоріжжя

З приводу причин підвищення тарифів, учасники висловлювали різні версії.

Звучала та думка, що підвищення тарифів має на меті привести їх до ринкового рівня. Проте декому підвищення до «європейського» чи «ринкового» рівня видається несправедливим у зв'язку із тим, що Україна має власні запаси газу, які, на думку учасників, мали продаватись населенню (а не комерційним структурам) за ціною видобутку. Крім того, «європейським» цінам має відповідати «європейський» рівень заробітків.

«А тот газ, который добывается, спустит его на населения. А предприятия, каждый руководитель, пусть себе покупает за границей», Київ

«Объясняют, что цена для населения постепенно должна быть приведена к рыночной. - Хотя население тратит того газа вообще ерунду. Хватило бы нашего газа, который у нас добывается», Київ

«У нас есть свой свет, который мы можем поставлять. То есть, за что тогда мы платим такие деньги? А газ у нас есть возможность закупать его по минимальным ценам», Запоріжжя

«Если бы зарплата соответствовала, мы бы платили, уже как бы закусывали удила, знаете, и платили бы молча, смирились бы, всё. А так, конечно, люди возмущаются, никто не считает это целесообразным», Запоріжжя

«Ні, ну ми розуміємо, що це все більша вина на Януковиче лежить. А зараз якось треба відгрібати. І саме за його борги, великі борги те, що він набрав. Тобто, вони взагалі

«Объясняют, что цена для населения постепенно должна быть приведена к рыночной. - Хотя население тратит того газа вообще ерунду. Хватило бы нашего газа, который у нас добывается»

кредити такі, що там не треба було брати. Це усвідомлюєш, це розумієш», Здолбунів

Також було висловлено припущення, що високі тарифи зумовлені наявністю посередників, і антимонопольне регулювання може допомогти знизити тарифи для населення.

«По слухам знаю прекрасно, что, в принципе, есть компании которые вырабатывают, а есть компании, которые просто перепродают... Понимаете, если бы не было монополии», Запоріжжя

«Треба убрати ті конкуруючі фірми. Газ той, що видобуває компанія, одна компанія, вона, поки дійде до населення, вона проходить через десяти руки», Здолбунів

Частина учасників переконана, що підвищення тарифів зумовлені не об'єктивними причинами, але корупцією на найвищих щаблях влади.

«Хотят руки себе нагреть», Київ

«Я просто не верю. Уберите посредников с газовой трубы. Так они ж не могут ни Фирташа убрать, ни кто там сидит. Тридцать компаний, которые сидят на газовой трубе», Запоріжжя

«Сильна корупція. - У всіх сферах влади», Новогригорівка

З іншого боку, в уявленні учасників, надмірність тарифів пов'язана також із невідповідними ситуації практиками нарахування вартості послуг (напр., відповідно до площі помешкання, кількості зареєстрованих осіб, а не реального об'єму споживання).

Учасники також зауважували, що у регіонах вироблення енергії мешканці несуть екологічні ризики, крім того, вартість транспортування енергії є нижчою, тому справедливо було би локально зменшити оплату. У Новогригорівці учасники зауважували, що несправедливість полягає у тому, що вони не входять у відповідну зону близьких до АЕС населених пунктів, однак безпосередньо страждають від її діяльності.

«Это родина энергетики, будем говорить так. нам вообще в Запорожской области надо меньше платить в любом случае», Запоріжжя

«Ми обставлені атомними електростанціями і ми маємо платити таку велику ціну, більшу як платять люди, які отримують від нас... - Рядом у нас і рівненська, і

нетішинська, а електроенергія нам вверх все росте і ростуть тарифи», Здолбунів

«- Ми живемо рядом, і в нас немає дешевої електроенергії. У Вознесенську, який знаходиться у 35-ти кілометровій зоні – вони менше платять. А ми тим самим вітром дихаємо - Ми всі викиди беремо на себе, екологію вони забруднюють, а самі користуємось дорогою електроенергією. - Річка забруднюється, не розвивається ні риба, нічого не розвивається. Вона скоро стане болотом.», Новогригорівка

В цілому, слід розуміти, що у контексті обговорення тарифів учасників цікавила не тільки структура тарифів, а й причина їх підвищення (поточного та очікуваного).

«Вот они распишут, за что. Понимаете, всё равно. Мы будем знать, но нас мало интересует, за что. Интересно, почему. А у нас туда просто большие деньги уходят, уходят, а ничего нет, не приходит», Київ

1.9. Сприйняття субсидування у контексті підвищення тарифів

Досвід чи уявлення учасників, пов'язані із субсидіюванням, був, переважно, негативним. Відповідно, вони не вважають цей захід значущим для полегшення громадянам адаптації до нового рівня тарифів.

Спонтанно зазначалося, що субсидії наврядчи зможуть розв'язати дану проблему. З одного боку, на місцях не відпрацьовані механізми субсидування, субсидії не є практично доступними, а також, на думку учасників, можуть не бути призначені.

«Что касается субсидий, которые они сказали якобы будут выдавать, эту субсидию получит фактически нереально. По телевизору говорят одно, а на местах совсем всё другое», Запоріжжя

«Во-первых, проблематично их оформить. Ну как, вариант экономии, да. Но или ждать её год, в лучшем случае полгода, но и не факт, что предоставят эту субсидию», Запоріжжя

«У них заяв море, а опрацьовано на даний момент 41 з чимось відсотка», Здолбунів

З іншого – сума субсидії майже не полегшує тягар відповідних тарифів.

«Вам нема субсидії. У нас пенсії маленькі. Для кого ці субсидії тоді, питання? - Вона тільки 10%. Фактично немає. То значить я літом плачу 600 гривень, а на зиму тоді що будемо робити?» Здолбунів

«А якщо я платила 120 гривень, а зараз я повинна платити 320 гривень, і ви мені 18 гривень мінусували, то вибачте, нічого не змінилося. Тому не треба нам така субсидія», Новогригорівка

Зауважено, що оформлення субсидії може спричинити проблеми із продажем житла.

«Потому что люди не доверяют, люди говорят, что бесплатный сыр в мышеловке. А потом они захотят продать квартиру, а им скажут, выплатите всё, что платили. Возмещаеть государству размер субсидии», Запоріжжя

Крім того, декому із учасників не зрозуміла логіка субсидування: на їх думку, «підвищити та доплачувати» має той самий результат, що і «не підвищувати і не доплачувати».

«Ну, не можна було б зробити, щоб от це врівноважило одне і друге, да, щоб люди ці не бігали, на настільки б піднялися тарифи і не настільки була б от ця соціальна напруженість», Здолбунів

Негативне сприйняття субсидування частиною учасників обумовлене також загальним високим рівнем недовіри до держави, а також очікуванням різноманітних бюрократичних перепон чи неприйнятних умов у процесі її оформлення.

«Ты заплати, а потом тебе государство вернет. Да возьмите просто меньше сразу! - Да никогда оно никому не возвращало ничего», Київ

«Сейчас вроде мэру принесли бумажку, он дал субсидию. А через 2 недели он тебя пропустрит, увидит, что у тебя всё-таки депозит в банке лежит, и заберет у тебя эту субсидию, еще и оштрафует за то, что он тебе её давал. Хотя это не его собачье дело, почему у меня депозит в банке. Я зарабатываю столько-то и все дела! Давай субсидию. А почему? Потому что на черный день. Потому

*что отказывал себе, не ел, не пил. Уже не верю тебе»,
Київ*

«Если ты нарушил что-то, например, обнаружили у тебя какой-то левый заработок, доход левый, ты потом выплатишь такой штраф 20%, что тебе и ты вообще пожалеешь», Запоріжжя

2. СПРИЙНЯТТЯ ДЕРЖАВНИХ ПРОГРАМ У СФЕРІ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ

2.1. Відповідальність влади та громадян

Спонтанно, відповідальною за енергоефективність власного житла учасники покладали місцеву чи національну владу. Проте, при подальшому обговоренні, часто була виразно артикульована та думка, що влада на різних рівнях має створювати умови для того, щоби енергозаощадження було доступним.

*«Государственные программы должны быть. Возможность выбора предлагать... - Желание должно исходить от низа, а государство должно для этого создать условия, чтобы это было комфортным»,
Запоріжжя*

У Києві, учасники бачать себе - споживачів енергії індивідуально чи на рівні ОСББ - та постачальників комунальних послуг (ЖЕКи чи інші підприємства) як таких, що мали би уживати заходів з підвищення енергоефективності житла.

В інших локаціях ФГД, учасники більшою мірою схильні очікувати фінансової та організаційної допомоги від місцевої чи національної влади, ймовірно, у зв'язку із більшою потребою у фінансах на капітальні вкладення.

«На рівні місцевої влади хоча б вирішувалося, щоб лічильники встановлювали на будинок. Це велике заощадження», Здолбунів

«На рівні місцевої влади хоча б вирішувалося, щоб лічильники встановлювали на будинок. Це велике заощадження»

Інколи зауважувалося, що місцева влада може бути незацікавленою в економії енергії:

«Але там, де їм трошки не вигідно, то вони роблять без лічильників, бо там інша політика», Здолбунів

Важливо зауважити, що власні зусилля, що могли би бути спрямовані на економію енергії, учасники не визнають вирішальними для досягнення значущого результату у цій справі, порівняно із іншими ланками ланцюжка «споживач-постачальник-виробник». Учасники акцентують увагу на тому, що головна відповідальність лежить на ЖЕКах та ОСББ, та постачальниках послуг, оскільки вони мають засоби та повноваження щодо модернізації інфраструктури комунальних послуг.

«Наша зона ответственности ограничена квартирой, а все остальное, которое вне нашей квартире, но в нашем доме находится, и коммуникации, которые подходят к ним, это уже ЖЭК (это дом). А те трубы, которые идут по двору – это уже «Киевэнерго»», Київ

Такий контекст сприйняття ситуації обумовлює домінування власної грошової вигоди серед мотивів до економії енергії.

2.2. Інформованість щодо поточних держаних програм та ставлення до них

Переважній більшості учасників не відомо про жодну із держаних програм, запропонованих до обговорення. Спонтанно у даному контексті інколи було згадано субсидіювання сплати за комунальні послуги.

Іноколи загадувалися буклети з інформацією про програми, доступні для прочитання в Ощадбанку:

«Зараз навіть у Ощадкасах буклети є такі випущені. Якщо ти бажаєш утеплити будинок, то 30% держава повинна компенсувати», Здолбунів

Програма компенсації 20 % вартості негазового котла.

Більшість учасників ФГД не була обізнана із такою програмою. Інколи – подібні програми було пригадувано учасниками.

«Дешеві кредити від держави», Здолбунів

Програма є неактуальною для мешканців багатоквартирних будинків.

Частина мешканців приватних будинків оцінили її як таку, що мало сприятиме встановленню негазових котлів: відсоток компенсації не є достатнім, очікують бюрократичний перепон в оформленні. Дехто з учасників вважає достатньою компенсацію, що зводила б витрати домогосподарства до 3000 грн (с. Новогригорівка), інші вважають, що 50% компенсації є мінімально прийнятними (м. Запоріжжя). Крім того, учасники припускають, що продавці обладнання будуть завищувати ціни.

«Но в реальной жизни, чтобы добиться компенсации замены котла, никто из знакомых даже и не слышал как это всё делать, к кому обращаться. В магазинах, да, они там накрутку делают, государственная программа, вот берите у нас котёл и мы вам скидку сделаем, вот как

*человек говорит - Они закладывают просто в цену вот эти 20% - Это государство наше, я чуть-чуть просто знаю этот вопрос, убирает НДС со стоимости этого товара 20% и ставят просто цену за этот котёл. То есть, это не от скидки, никто тебе её не вернёт»,
Запоріжжя*

*«Ніхто нікому нічого не дасть. І поспробуй пройди по всіх інстанціях, щоб тобі цю бумажку підписали»,
Новогригорівка*

Разом із тим, встановлення негазового котла як засіб зменшення витрат є сприймається як виправданий, хоч і пов'язаний із незручностями обслуговування. Частина учасників висловила зацікавленість участю у такій програмі.

«Если бы я планировала, допустим, поменять, я бы участвовала с радостью», Запоріжжя

Ціна опалення вугіллям сприймається як менша. Ціна опалення пелетами сприймається суперечливо, не усі, кому відомий про цей тип котлів, оцінюють їх як більш економічні, ніж газові.

На даний момент деякі власники будинків з числа учасників ФГД комбінують використання газового та негазового котлів.

З іншого боку, частина учасників, у т.ч. більшість учасників у с. Новогригорівка, вказали, що мало знають про те, чи вигідним є встановлення котлів, і висловили своє зацікавлення у додатковій інформації.

Крім того, учасники були зацікавлені знати, у рамках якої процедури надається узгодана компенсація.

«Наше государство, которое затаивает это всё, как они возвращаются эти 20%», Запоріжжя

Програма компенсації 40 % вартості кредиту на заходи з енергозбереження для ОСББ.

Більшості учасників не було відомо про вказану програму.

Загалом, коментарі учасників відображують певне зацікавлення у програмі, та, відповідно у додатковій інформації.

Проте дехто з учасників був обізнаний із даною програмою, та назвав умови неприйнятними: відсоток з кредиту є надто високим. Дехто очікує, що реальна вартість кредиту може бути прихована. Крім

того, недоліком є те, що програма не компенсує здійснення заходів за рахунок некредитних коштів (як зрозуміли учасники).

«Ну, окна хочу поставить пластиковые, надо срочно это делать. Ну, думаю об этой программе, то что они предлагают. Но потом как-то передумал. они говорят, что ставишь окна на 10 тысяч получается и берёшь кредит у них. И они сразу 40% погашают... - Но там какая замануха, что там процент идёт очень большой и получается, что ты платишь.», Запоріжжя

Кредит як фінансовий інструмент викликає недовіру деяких учасників:

«Вот 40%, подумают люди, о, так это хорошо. А потом переплата и всё равно скажется. Поэтому не многие, мне кажется, на это. Ну, я бы лично не делал этого. - Я не знаю, мне кажется, просто вот это слово одно кредит уже не внушает доверие. Государство слово не внушает доверие, а государство и кредит это вообще, мне кажется, два слова несовместимых», Запоріжжя

«... 'Государство' слово не внушает доверие, а 'государство' и 'кредит' это вообще, мне кажется, два слова несовместимых»

«Кредит може брати той, в кого стабільна зарплата. А якщо ти раз в рік сидиш один чотири місяці без зарплати, чим ти його?», Здолбунів

Недоліком програми є також те, що вона не компенсує тих витрат, що у неї мали місце.

«Якщо в мене 2 вікна з трьох поміняно, а якщо у когось нічого не поміняно і йому 40% і мені 40%. Ну, а, вибачте, а чого так має бути?», Здолбунів

Було висловлено також думку, що дана програма може стати стимулом для створення ОСББ.

«Это организовать ОСББ и поставить счётчики, опять же, этого тепля», Запоріжжя

Думки та оцінки учасників, що стосуються ОСББ – див. наступний розділ, «ОСББ: досвід та уявлення».

Програма співфінансування заходів з енергозбереження для багатоквартирних будинків (не ОСББ) місцевою владою та мешканцями 40/60.

Більшість учасників не були обізнані із тим, що такі програми місцевої підтримки існують.

Частина учасників оцінює подібну програму як привабливу. Однак має місце побоювання, що закладання витрат у бюджет має статися заздалегідь, тому реалізація заходів буде залежати від успішності попередніх звернень до місцевої влади та вчасності звернення. Учасники вважають, що успішності звернення можуть сприяти депутати місцевих рад чи ВР.

З іншого боку, досвід взаємодії із владою провокує недовіру до того, що такі заходи можуть бути здійснені із задовільним результатом: учасники очікують, що ціна робіт може бути завищена (завдяки маніпуляціям з боку представників влади, чи інших учасників процесу), чи роботи можуть бути неякісними (очікують, що мешканці не зможуть самі вибирати підрядників), або ж, наприклад, компенсація може бути значно відтермінована у часі. Коментарі вказують на сумніви у тому, що процес прийняття рішення може бути контрольований мешканцями будинку.

«А если бы и услышал, то не поверил бы», Київ

«Я бы так быстро не говорил, надо все условия чётко на бумаге увидеть. Потому что там после запятой может стоять другая формулировка. Поэтому, в принципе, сама мысль, идея неплохая», Запоріжжя

«Не то, что вы купите, а потом мы вам возместим», Запоріжжя

Учасники вважають, що недовіра може бути подолана реалізацією проектів, на які можа посилатись, які можуть стати прикладами:

«Один раз выполнить правильно и правду сделать, один раз, отремонтировать подъезд, да, и мы будем верить. И всё. Один раз», Запоріжжя

Вказано, що найбільш актуальними питаннями для багатоквартирних будинків є зовнішнє утеплення, та встановлення теплових лічильників у будинку.

Звучала також думка, що держава може стимулювати громадян компенсацією заходів з утеплення помешкань для індивідуальних домогосподарств:

«Когда, в принципе, у человека не за что купить тот же пенопласт. Почему ему не дают, допустим, какой-то кредит или вот этот?», Запоріжжя

2.3. ОСББ: досвід та уявлення

У ході обговорення програми компенсації кредитів для ОСББ було певні особливості сприйняття ОСББ як інструменту колективного управління витратами, викладені нижче. Слід зауважити, що учасники мали суперечливий досвід участі в ОСББ. При цьому позитивний досвід найчастіше був зумовлений добросовісним адмініструванням.

Переваги ОСББ, в уявленні учасників:

- Створення ОСББ дозволяє мешканцям багатоквартирних будинків зменшувати витрати на комунальні послуги.
- За умови належного адміністрування, дозволяє мешканцям будинку контролювати витрати на утримання будинку (впливати на рішення щодо благоустрою будинку, та використовувати спільні кошти членів ОСББ, отриманих від оренди, наприклад).
- Поширення ОСББ буде сприяти конкуренції між постачальниками і підвищенню якості послуг

«Как только будут созданы ОСББ и им будет дана реальная возможность отключения от поставщиков услуг, которые являются монополистами, вот в этом плане заработает экономика», Запоріжжя

«Как только будут созданы ОСББ и им будет дана реальная возможность отключения от поставщиков услуг, которые являются монополистами, вот в этом плане заработает экономика»

Бар'єри до створення ОСББ

Неналежна робота ЖЕКів: незадовільний стан будинків, та очікувані високі витрати (часу, зусиль, і, можливо, коштів) на доведення комунікацій та стану будинку до задовільного стану перед створенням ОСББ. Учасники зазначали, що добитися виконання своїх зобов'язань від ЖЕКів можна, найімовірніше, через суд, або ж тільки зі звернення до високий посадовців у місцевій владі, чи народних депутатів ВР. У Запоріжжі зазначено, що міські бюджети не мають грошей на реалізацію масштабних ремонтів житлового фонду.

«Если дома, которые по лет 20-30. У них те же крыши, те же стены требуют того, чтобы вложить, потому что если сами жильцы потом за свои деньги никогда это не восстановят. Т.е. по закону дом должен быть приведен [ЖЕКом] в состояние: все системы пожаротушения должны быть, должны быть в исправном состоянии», Київ

«Один из пунктов основных - это город должен сделать капитальный ремонт дома и чтобы передать ОСББ практически в нулевом виде. То есть, с износом там. А город откуда возьмёт средства?... То есть, изначально делая этот закон, изначально законодатель заложил, в принципе, ступеньку, которую перешагнуть невозможно - Вас просто поставят перед фактом, что город должен сделать туда капремонт, а средств нет, ждите в очереди. - Так это можно так ждать и не дожидаться. - Совершенно верно, так и происходит», Запоріжжя

«Але, дивиться, скільки ми сплачуємо за квартиру вже років, так, капітального ремонту в будинку не було. Якщо створювати ОСББ, то чому би от цьому ЖЕКу ... не провести перед тим капітальний ремонт, замінити, будь ласка, комунікації, от ці всі батареї, яким по 60 років», Здолбунів

Нестача ресурсів та мотивації для організаційної роботи з приводу створення ОСББ:

«Есть такие пенсионеры, добиваются, чего-то там смотрят, требуют какие-то отчеты, делают какие-то свои организации вместо ЖЭКа, ответственного назначают. Я думаю, среди тех, кто здесь сидит, никто этим не занимается. Утром на работу убежал, вечером с работы прибежал – совершенно не до общественной деятельности», Київ

«Но это надо человек, который будет этим всем заниматься, который туда будет бегать, естественно», Запоріжжя

Ризик недобросовісного, непрозорого адміністрування ОСББ:

«Зависит от того, какой будет руководитель ОСББ и зачем он пришел. Если он пришел нормально руководить домом и следит за состоянием – это одно. А если он пришел нагреть руки на этом», Київ

«Деньги, которые собирают жильцы, на эти деньги невозможно делать капитальный ремонт. - Проблема еще в том, что никто не знает, хватает ли этих денег, или не хватает. Может, этих денег хватило бы на три крыши! А руководитель будет говорить, что не хватает?» Київ

«Все починають від нього вимагати, десь якусь трубу, щось треба, треба. Він того, ну, нечесна людина. А де таку чесну знайдеш?», Здолбунів

Витрати на утримання штату ОСББ сприймаються як великі, невиправдані:

«Громаді утримувати керівника, бухгалтера, двірника. Цих всіх, бо будинок не буде існувати і не буде мати тої юридичної сили, коли там не буде цих людей», Здолбунів

Необізнаність щодо переваг ОСББ, та своїх прав та можливостей, пов'язаних із цим:

«Люди будут знать свои права, законы и тому подобное. А у нас практически никто не знает, что он может, что он имеет 5 метров на чердаке, 5 метров в подвале, 5 метров перед домом своим. У нас люди этого ничего не знают», Київ

«Ну, я вообще просто не могу понять это что такое? - Кооперативный дом», Запоріжжя

У Києві комунікація та спільна діяльність між мешканцями багатоквартирних будинків ускладнена тим, що значна частина мешканців винаймають квартири:

«Поэтому с жильцами о чем-то говорить бесполезно. У меня лично вообще. Процентом 10, кто живет в своих квартирах», Київ

РЕКОМЕНДАЦІЇ

На основі проведеного фокус-групового дослідження, можна визначити такі основні рекомендації для побудови інформаційної кампанії та адерсування питань енергозбереження у житловому секторі:

1. Учасники відзначили відсутність пріоритетів розвитку економіки, ефективних кроків влади та відсутність чіткої комунікації з боку держави, що могли би зорієнтувати зусилля громадян на певну значущу ціль. Тому доцільно було би **визначити енергоефективність та енергозбереження пріоритетним напрямком розвитку держави на національному рівні**. Це має постійно комунікуватися населенню. Енергоефективність має стати довгостроковою визначеною метою, підкріпленою чітко орієнтованою національною політикою.
2. У першу чергу відповідальність за підвищення енергоефективності житла учасники поклали на місцеву та/чи національну владу (певна кількість учасників - виключно на державу та промисловість). У зв'язку з цим, важливою складовою інформаційної кампанії має стати **роз'яснення загальнодержавної мети у сфері з енергоефективності та значущості зусиль громадян для її досягнення**. Окрім того, мають комунікуватися зусилля, до яких держава та бізнес вдаються для модернізації інфраструктури та виробництв - задля досягнення тої ж мети.
3. Підвищення тарифів на комунальні послуги (актуальне і очікуване) становить одну із найбільш актуальних проблем для домогосподарств на даний момент. У зв'язку із цим доцільною видається **комунікація причин та роз'яснення наслідків підвищення тарифів у довгостроковій перспективі**; надання інформації про те, хто є споживачем власного газу України на даний момент, інших особливостей роботи газового ринку. Роз'яснення мають розкривати питання з точки зору уявлень учасників про соціальну справедливість, оскільки цей аспект викликає відчутне напруження. Також важливо акцентувати увагу громадян на необхідності модернізації інфраструктури, системи обрахунків надання комунальних послуг, та, можливо, слушності моменту для капітальних вкладень.
4. Учасники дослідження висловили негативне ставлення до субсидій. Субсидування сприймається як крок, що практично не полегшує громадянам адаптацію до нових тарифів. У зв'язку із цим, доцільним видається у ході наступних інформаційних кампаній **обґрунтовувати субсидування, посянати, чому субсидування є більш виправданим, ніж збереження тарифів на попередньому рівні**.
5. Головним мотивом до енергозаощадження виявилася економія грошей на оплаті, а головним (першим у переліку) бар'єром до впровадження заходів з енергоефективності у домогосподарстві є необхідність капітальних витрат. Таким чином, **якщо за мету майбутніх інформаційних кампаній, буде обрано актуалізувати інші мотиви для практик енергозбереження (збереження екології, безпека країни тощо), зусилля слід спрямовувати не тільки на донесення основного повідомлення, але і на корегування контексту сприйняття ситуації**.

6. Учасники продемонстрували зацікавлення у **достовірній інформації щодо можливостей енергозбереження у домогосподарстві, підкріпленій прикладами, що включають вказання конкретних обсягів грошової економії.**
7. Переважній більшості учасників не була відома жодна із держаних програм підтримки¹ втілення заходів з енергозбереження, запропонованих до обговорення, але загалом такі ініціативи сприймалися позитивно. У зв'язку з цим, ще до початку дії подібних державних програм, варто продумати **широку інформаційну кампанію для залучення якомога більшої кількості населення.** Програми державної підтримки, як на національному, так і на місцевому рівнях, варто продовжувати та розвивати.
8. Учасники мали суперечливий досвід участі в ОСББ. Позитивний досвід найчастіше був зумовлений добросовісним адмініструванням, при цьому учасники відзначали відсутність організаційних ресурсів для організації та/або участі у роботі ОСББ. Таким чином, жителям багатоповерхівок **варто комунікувати інформацію щодо позитивних аспектів створення ОСББ, механізму його функціонування, наскільки простим може бути адміністрування та участь жителів, яким чином можливо набути відповідну кваліфікацію для якісної організації та адміністрування будинком.**

---

¹ Дослідження проводилося наприкінці червня 2015 р.